

بنام آنکه جان را فکرت آموخت

۳۸ ۵۲۲

۱۳۸۰ / ۸ / ۱۰
وزارتخانه استواران
تعمیرات

دانشگاه شهید بهشتی
دانشکده معماری و شهرسازی

پایان نامه
جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد
در رشته معماری

موضوع پایان نامه :

طراحی یک مرکز محله
با توجه به
تأثیر معماری بر رفتار

مکان: شهرک پردیسان قم

015228

اساتید راهنما :

مهندس محسن پدیدار
دکتر جهانشاه پاکزاد

دانشجو :

مهتاب زراعت دوست فرد

سال ۱۳۷۹

۳۸۹۲۲

تقدیم به همه کسانی که یاد می گیرند
یاد می دهند و دوست دارند

فهرست مطالب

□ پیشگفتار ۵-۶

فصل اول

- تعریف رفتار ۸-۱۱
- الف - دیدگاههای مکاتب مختلف روانشناسی
- ب - دسته بندی مکاتب مختلف روانشناسی از نقطه نظر اهمیت به محیط
- ۱- روانشناسی عمقی روانکاوی
- ۲- روانشناسی رفتارگرایی
- ۳- مکتب گشتالت
- تعریف ادراک ۱۲-۱۴
- چند اصطلاح در رابطه با ادراک
- برداشت گشتالتی از ادراک
- مفاهیم بنیادی نظریه راجرز ۱۵-۲۳
- الف- نظریه شخصیت
- ب - ماهیت انسان
- محیط و امکان تأثیر آن بر رفتار ۲۴-۲۵
- ادراک محیط ۲۶-۲۷
- ۱- مرحله جمع آوری اطلاعات
- ۲- مرحله تعبیر و تفسیر اطلاعات
- برخی از دلایل تشابه در ادراک ۲۷-۲۹
- الف- وجود انگیزه های مشترک
- ب - مکانیزم حواس
- ج - عملکرد مغز آدمی
- د- فرهنگ مشترک
- تشکیل تصویر ذهنی ۲۹
- تصاویر ذهنی مشترک از فضا ۳۰
- یادگیری ۳۰-۳۲
- دو نظریه در مورد یادگیری
- چند اصطلاح در رابطه با یادگیری
- سازگاری ۳۲-۳۳
- عادت ۳۳-۳۴
- یادگیری در رابطه با فضا ۳۴-۳۵
- محیط اجتماعی و تأثیرات آن بر رفتار ۳۵-۳۷
- الف - فشار گروهی - هم‌رنگی با جماعت

ب - آسان سازی اجتماعی

ج - هنجارها

د- نگرشها

ه - نقش اجتماعی

- ۳۸ نتیجه □
- ۳۹-۵۳ فضای مؤثر بر رفتار □
- ۱ - فضای با سیمای ثابت
- ۲ - فضای با سیمای نیمه ثابت
- ۳ - فضای بی شکل
- فضاهای خصوصی و قلمرو فضایی
- فواصل انسانی و تراکم
- ۵۴-۵۷ کیفیت های فضایی مؤثر بر رفتار □
- تناسب :
- مقیاس
- محصوریت
- نور و رنگ
- کیفیت های اقلیمی
- ۵۸-۶۸ رفتارهای مجرمانه ، محیط و معماری □
- فضای بدون دفاع
- الف - عوامل اجتماعی
- ۱- کنترل اجتماعی
- ۲- ازدحام
- ب- عوامل کالبدی
- ۱- فرم و خوانایی
- ۲- تناوم فضایی و تناوم بصری
- شکل ورودی ها
- چگونگی انتخاب فضاها از سوی افراد آسیب زننده
- تیپ های ارائه شده فضاهای بدون دفاع

فصل دوم

- ۷۰-۷۱ عوامل پیدایش محله های مسکونی □
- ۷۱ نقش اجتماعی محله □
- ۷۱-۷۷ مرکز محله □
- الف - موقعیت مکانی مرکز محله
- ب - خصوصیات کالبدی و شکلی مرکز محله
- ج - خصوصیات عملکردی مرکز محله
- د - نحوه استقرار فعالیتها و فضا ها در مرکز محله
- ۷۷-۷۸ الگوی معماری ، الگوی رفتاری □

- تغییرات موجود در محله های امروزی ۷۸-۸۰
- عدم انطباق فضاهای موجود با الگوهای رفتاری ۸۰
- مشاهده رفتارها در مراکز محله ها ۸۱-۱۰۱

۱- کالاد

۲- بریانک

۳- کاشانک

۴- سجاد (قلهدک)

۵- هدایت (دروس)

۶- رستم آباد پایین

۷- امامزاده قاسم

۸- نیاوران

۹- موحد کاشانی

۱۰- ده ونک

- لیست رفتارهای مشاهده شده در فضاهای عمومی ۱۰۲-۱۰۸
- جمع‌بندی : تأثیر عوامل مختلف بر رفتارها ۱۰۹-۱۱۹

- شکل و فرم

- مبلمان شهری

- آشنایی با محله

- حرکت سواره

- کاربری ها

- اهداف طراحی ۱۱۵
- احکام ۱۱۵-۱۱۶

فصل سوم

- معرفی سایت پروژه ۱۱۸-۱۲۴

الف - مشخصات جغرافیایی

ب - مشخصات اقلیمی

۱- دما

۲- رطوبت

۳- بارندگی

۴- باد

- راهنمای طراحی فضاهای عمومی در اقلیم گرم و خشک ۱۲۵-۱۳۱

- اهداف فیزیولوژیکی

- پیشنهادات راهبردی در طراحی

الف - فضاهای عمومی

ب- آب

ج- ایجاد سایه

د - معابر حفاظت شده

ه- گیاهکاری

و- فرم و پلان

- احکام اقلیمی

□ معرفی شهرک پردیسان ۱۳۲-۱۴۱

الف - موقعیت زمین

- دسترسی ها

ب- تبیین شاخصهای کمی برنامه ریزی

ج- تبیین الگوها و معیارهای کیفی برنامه ریزی و طراحی شهری

۱- جایگاه اراضی هموارلکهای قم در نظام منطقه ای شهری قم

۲- تقسیمات شهری

- نقد " واحد همسایگی " اساس تقسیمات شهری

- تحول در مبانی و اهداف تقسیمات شهری

۳- منطقه بندی شهری

۴- فضاهای شهری و فضاهای عمومی

۵- نقش طبیعت و عوامل اکولوژیک

□ معرفی محله مورد نظر ۱۴۲-۱۴۵

پیوست

□ ۱- چکیده ای از تحقیقات ویلیام اچ. وایت ۱۴۷-۱۵۵

□ ۲- تفاوت‌های مربوط به ادراک فضای شهری : نوجوانان ، بزرگسالان و معمارها ۱۵۶-۱۸۲

فهرست منابع و مآخذ ۱۸۳-۱۸۴

عکسها ۱۸۵-۲۰۴

زندگی صحنه یکتای هنرمندی ماست
هر کسی نغمه خودخواند و از صحنه رود

صحنه پیوسته بجاست

خرم آن نغمه که مردم بسپارند بیاد

ژاله اصفهانی

پیشگفتار

به همان گونه که انسان پیوسته با محیط خویش در تعامل است، با معماری که بخشی از محیط است در تعامل میباشد، زیرا که او پدیدآورنده و مصرف کننده معماری است. انسان بر اساس نیازها، ارزشها و اهداف خود به فضا سازمان می بخشد و در آن فضاها زندگی میکند و تحت تأثیر انتظام و ارزشهای آن قرار میگیرد. بعضی از سیستمهای انتظام فضایی در طول زمان نقش می بازند و دگرگون می شوند و برخی دیگر پایدار می مانند. این تعامل که از ابتدا وجود داشته امروزه با پیشرفت علم و تکنولوژی سرعت بیشتری یافته. هر روزه بناها، محله ها و شهرهای جدیدی ساخته میشوند. این فضاها قادرند برخی از الگوها و معیارهای رفتاری را تقویت کنند و برخی دیگر را تضعیف کنند و یا حتی نقشهای اجتماعی نوینی را بر ساکنین خود تحمیل نمایند و جهت و ابعاد جدیدی به رفتار ساکنین خود ببخشند. از این رو آگاهی از چگونگی این فرآیند ما را در طراحی مطلوب تر این فضاها یاری می بخشد، بطوریکه علاوه بر جوابگویی مناسب به نیازهای انسانی، در جهت تقویت رفتارهای مطلوب و محدود نمودن رفتارهای غیر مطلوب عمل کنند. و از این طریق نقش مثبتی در اعتلای ارزشهای فرهنگی مان ایفا نمایند. دیوید هاروی در این مورد میگوید: «مسئله دراز مدت آن نیست که چه نوع محیطی را خواهیم، بلکه آنستکه چگونه انسانی را طالبیم.»

این پایان نامه کوشش به منظور یافتن «تأثیر معماری بر رفتار» گام کوچکی است در جهت شناخت جنبه ای از فرآیند تعامل انسان و معماری.

رساله حاضر شامل سه فصل است .

فصل اول مطالب حاصل از یک تحقیق کتابخانه ای است که موضوع اصلی آن رفتار است . این فصل با تعریف واژه رفتار آغاز میشود و سپس به عوامل مؤثر بر رفتار می پردازد و رفته رفته نقش محیط را از آن میان برجسته تر نموده و نهایتاً داده های فضایی و معماری را بعنوان بخشی از محیط که توسط انسان ادراک میشود معرفی مینماید .

سپس از آنجا که هدف این پروژه طراحی یک مرکز محله بود در فصل دوم پس از اشاره به عوامل پیدایش محله های مسکونی و نقش اجتماعی آن ، به تعریف مرکز محله در محله های قدیمی و سپس بطور خلاصه به رابطه بین الگوی معماری و الگوی رفتاری ، تغییرات موجود در محله های امروزی ، عدم انطباق فضاهای موجود با الگوهای رفتاری و عوارض ناشی از آن اشاره می شود . سپس نتایج حاصل از یک سری مشاهدات میدانی آورده شده . این مشاهدات به قصد مطالعه رفتارها در ظرف مورد نظر طراحی (مرکز محله) انجام شده است .

بیش از ۲۰ مرکز محله در نقاط مختلف شهر تهران انتخاب و بازبینی شده که از آن میان ۱۰ مورد بطور خاص مورد مطالعه و برداشت قرار گرفته اند . ثمره این مطالعات تعدادی احکام رفتاری بود که در طراحی مورد استفاده قرار گرفته .

فصل سوم معرفی سایت پروژه « شهرک پردیسان » قم می باشد که شامل ویژگیهای جغرافیایی و اقلیمی منطقه است که به استخراج احکام اقلیمی انجامیده . همچنین به نکات مورد نظر مشاور در طراحی کلی شهرک بطور اجمالی اشاره شده . در آخر محله مورد نظر معرفی گردیده .

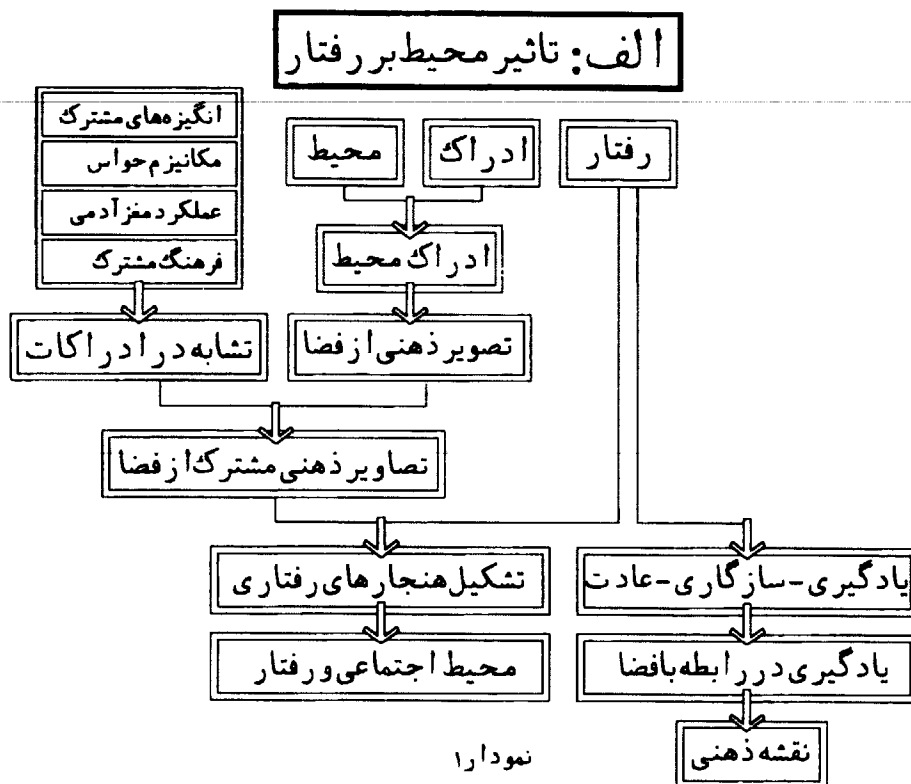
با تشکر از

همه اساتید ، همکاران ودوستانی که در

انجام این پایان نامه مرا هدایت و یاری

نمودند

فصل اول

تعریف رفتار

برای درک و شناخت بیشتر واژه رفتار بهتر است از شناخت معانی واژه‌هایی مانند: نیاز، انگیزه و فعالیت شروع کنیم. همه موجودات زنده از جمله انسان دارای نیازهایی هستند که سرمنشاء رفتار او می‌باشند (نیازهای مشترک شناخته شده در انسان که فعال کننده و هدایت کننده رفتار او هستند مانند: نیازهای فیزیولوژیک، نیاز به ایمنی، نیاز به عشق و تعلق، نیاز به حرمت، نیاز به خودشکوفایی، نیاز به دانستن و...) عده‌ای از نیازها، نیازهای زیستی هستند و در رابطه با ادامه حیات انسان مطرح می‌شوند اما گروهی دیگر از نیازها، نیازهای اجتماعی یا اکتسابی نام دارند. نیازها از هر گروهی که باشند سبب افزایش تنش یا انرژی در ناحیه درونی شخص می‌شوند، انرژی را رها می‌کنند و بر تنش می‌افزایند، یعنی ایجاد "انگیزه" می‌نمایند.

پس از آنجا که "نیاز" یک مفهوم انگیزشی دارد برآورده شدن آن مستلزم حرکت یا حرکات خاصی است که باید در رابطه با آن نیاز صورت گیرد که به آن "فعالیت" گفته می‌شود مانند: خوردن. در نهایت، نحوه انجام یک فعالیت "رفتار" نامیده می‌شود مانند: خوردن با دست یا با قاشق.

از این تعریف ساده و ابتدایی ممکن است دچار این خطا در نتیجه‌گیری شویم که چون سرمنشاء رفتار نیاز است و از آنجا که همه انسانها دارای نیازهای مشترکی هستند پس رفتارهای مشابهی دارند در صورتیکه آنچه در واقعیت رخ می‌دهد متفاوت است و انسانها دارای رفتارهایی بس متنوع و متفاوت با یکدیگر هستند. اینجا این پرسش مطرح می‌شود که دلیل یا دلایل این تفاوتها چیست؟

رفتارهایی که انسان برای هر فعالیتی انجام می‌دهد تحت تأثیر مجموعه‌ای از عوامل متفاوت قرار دارد. در واقع این عوامل هستند که "چگونگی" و "نحوه" انجام یک فعالیت (رفتار) را تعیین می‌کنند. روانشناسان از دیدگاه‌ها و مکاتب مختلف روانشناسی به طرق مختلف سعی در توجیه این عوامل دارند:

- عده‌ای با رویکرد زیستی-عصبی به رفتار می‌نگرند و عقیده دارند که منشأ رفتارها در کارکرد درهم پیچیده و بغرنج یاخته‌های ساختمان مغز خلاصه می‌شود و همانطور که تاکنون مکان رفتارهای شادی‌بخش و رفتارهای هیجانی مانند ترس و خشم در مغز موجود زنده پیدا شده است، به تدریج با پیشرفت علم، جایگاه سایر رفتارها در مغز موجود زنده کشف خواهد شد.

- در نوع دیگر روانشناسان شناختی بر این باورند که انسان در مقابل دریافت محرک‌ها ایستا نیست، بلکه او محرک‌ها را از محیط دریافت می‌کند، به پردازش اطلاعات دریافتی می‌پردازد و سپس براساس تجربیات قبلی خود آن‌ها را به شکل‌ها و مقولات تازه‌ای تبدیل می‌کند.

- روانکاوان نیز در این میان جایگاه علت‌های رفتاری را در سه شکل "ضمیرخودآگاه"، "ضمیر نیمه‌آگاه" و از همه مهمتر "ضمیر ناخودآگاه" می‌دانند و آن را منشاء بسیاری از رفتارهای آدمی می‌شمارند.

- رویکرد "پدیدار شناختی" نیز دیدگاه خاصی دارد: روانشناسانی این چنین اعتقاد زیادی به تجربیات خصوصی شخص دارند که این تجربیات خصوصی دیدگاه انسان را در مورد جهان اطراف، ادراک، احساسات و نگرشهای او شکل می‌دهد...

این مکاتب را از نقطه نظر اهمیت دادن به شرایط محیطی می‌توان اینگونه دسته‌بندی کرد:^۱
۱- روانشناسی عمقی روانکاوی: در مکتب روانشناسی عمقی که "فروید" مؤسس آن می‌باشد، تأثیر ابعاد محیط روی رفتار تنها به عنوان عواملی که از نظر مهار کردن یا تشفی امیال جنسی اهمیت دارند مورد توجه قرار می‌گیرند. فروید در موارد مختلف دیگر به تأثیر محیط در رفتار تنها اشاراتی می‌کند ولیکن به بررسی و تفکیک دقیق آنها نمی‌پردازد.

۲- روانشناسی رفتارگرایی: اغلب پژوهش‌های مکتب رفتارگرایی محدود به جنبه‌هایی از رفتار می‌شود که قابل مشاهده و اندازه‌گیری هستند. "محیط" نیز به عنوان مجموعه‌ای از محرک‌ها در رابطه با پاسخ‌هایی که از سوی ارگانیزم ارائه می‌شود، مورد بررسی قرار می‌گیرد ولی در اکثر پژوهش‌های این مکتب نیز به ساخت و رابطه پیچیده بین ابعاد مختلف کمتر توجه می‌شود. اکثر تحقیقات این مکتب در آزمایشگاه‌های روانشناسی به منظور بررسی تداعی‌ها و یا پیوندهای بین "محرک"های ساده و قابل ضبط و پاسخ‌های قابل اندازه‌گیری انجام می‌گیرد و واحدهای کلی‌تر و بزرگتر جریان‌ات رفتاری در این تحقیقات جایی ندارد زیرا که شرایط آزمایشگاهی شباهت زیادی به شرایط طبیعی زندگی روزمره ندارد. همچنین بسیاری از پاسخ‌های پیش‌بینی نشده حذف می‌شوند و اجباراً محدود به انواع معینی می‌گردند.

۱- مرتضوی، شهناز، روانشناسی محیط، ص ۱۷-۱۳

۳- مکتب گشتالت: برخلاف رفتارگرایان، طرفداران مکتب گشتالت بر این باور هستند که پدیده‌ها و رویدادهای مرکب و همچنین رفتار را نمی‌توان به اجزاء ساده تجزیه کرد زیرا ترکیب و هیئت هر پدیده مرکب (یعنی گشتالت آن) متفاوت از مجموع اجزاء آن است. پس رفتار و فرآیندهای پایه روانی از قبیل ادراک، شناخت، احساس و تفکر را نیز نمی‌توان به اجزاء تشکیل دهنده آنها مانند "پیوندها" تجزیه کرده، از تراکم بررسی اجزاء به کیفیت هیئت یا ترکیب جریان رفتاری پی برد.

محققین مکتب گشتالت بیش از دیگر مکاتب به شرایط محیط توجه دارند، (کوفکا Koffka ۱۹۳۵) یکی از مؤسسين این مکتب، محیط را به دو نوع "جغرافیایی" و "رفتاری" تفکیک می‌کند. (که بعداً در تعریف محیط بیشتر راجع به آنها توضیح خواهیم داد) از آنجایی که هدف ما بررسی تأثیر معماری بر رفتار است گرایش ما به سوی آن دسته از نظریات روانشناسی می‌باشد که محیط را بعنوان عاملی تأثیرگذار در رفتار مهم و برجسته می‌دانند. پس مفاهیم را با یک دید کلی و عمومی شروع کرده و به تدریج به سمت هدف پیش می‌رویم. آنچه بدون شک مورد تأیید بسیاری از روانشناسان می‌باشد نقش "ادراک" در رفتار انسان است. ابتدا به یک تعریف کلی از ادراک پرداخته و سپس نظریه "راجرز" را مطرح می‌کنیم که با توجه به تعریف ادراک معنای کامل‌تری از رفتار نیز در نظریه خود ارائه داده است.

تعریف ادراک

ادراک از نظر لغوی به معنای دریافتن یا وصول می‌باشد. "احساس" عمل دریافت محرک بوسیله

عضو حسی است. وقتی اثر به مخ رسید، از آن پس مورد شناسایی واقع شده یا به عبارت دیگر

فرآیند "ادراک" شروع می‌شود. «ادراک» عمل تعبیر و تفسیر محرک ثبت شده در مغز بوسیله

یک یا چند مکانیزم حسی است». (اسپرلینگ، آبراهام، ص ۵۱)

با اینکه مکانیزم یا فیزیولوژی دریافت محرک در افراد مختلف متشابه است. اما تعبیر و تفسیر

ما از این محرک‌ها به آسانی می‌تواند متفاوت باشد.

هیچکدام از ما نمی‌توانیم به چیزی نگاه کنیم، صدایی را بشنویم یا غذایی را بچشیم و این

احساس‌ها را دریافت کنیم بی‌آنکه جنبه‌هایی از تجربه گذشته خود را در آن منعکس نکنیم. در

هر سنی باشیم در ادراک ما انباشته‌ای از تجربه‌های حسی دوره قبلی زندگی ما دخالت

می‌کند. بدین ترتیب در بیان پدیده ادراک به یک واقعیت روانشناختی می‌رسیم که بوسیله

امانوئل کانت فیلسوف ابزار شده است: "ما اشیاء را نه آن‌گونه که آن‌ها هستند بلکه آن‌گونه که ما

هستیم می‌بینیم" به عبارت دیگر، «ادراک ما، نمایانگر دریافت ما از موقعیت جدید برحسب

تجربه‌های گذشته است». (همان، ص ۵۱)

به همین جهت آنچه را که ادراک می‌کنیم نه تنها به ماهیت خود محرک بستگی دارد بلکه به

زمینه و وضع محرک یعنی به تجربه‌های حسی قبلی خود ما، به احساسات ما در آن لحظه، به

پیش‌داوری کلی ما، به آرزوها، نگرش‌ها و هدف‌های ما نیز وابسته است.

با اینکه این عناصر گوناگون به حالت کلی در ادراک ما حضور دارند اما معمولاً یک خصیصه، در

تأثیر گذاشتن بر واکنش‌های ادراکی، ما در برابر جنبه‌های خاص محیط بیش از خصیصه‌های

دیگر مؤثر است، برای سهولت و تجزیه و تحلیل و فهمیدن نقش هر کدام از عناصر اصلی

ادراک، می‌توان آن‌ها را بصورت زیر فهرست کرد: (همان، ص ۵۲)